

Література: Баженов Л. В. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – на початку ХХ ст.: Становлення. Історіографія. Бібліографія. – Хмельницький, 1995. – С. 82-83; Гаврилюк С. Історичне пам'ятникознавство Волині, Холмщини і Підляшшя (XIX-XX ст.). – Луцьк, 2008. – С. 31, 32, 197, 211, 230, 258, 409, 410, 427, 431 та ін.; Струменський М. Из Острожской старины. – Сергиев Посад, 1916; Його ж. Реставрация замка князей Острожских в г. Остроге // Волынские епархиальные ведомости. – 1917. – № 2-3. – С. 16-17; Тучемский М. Братство имени князей Острожских под покровом преподобного Федора // Волынские епархиальные ведомости. – 1903. – № 6. – С. 137-140; Його ж. Первые страницы жизнедеятельности Братства имени князей Острожских в г. Остроге // Волынские епархиальные ведомости. – 1909. – № 41 (11 октября). – Неофиц. часть. – С. 867-872; Ульяновский В. И. Краєзнавча діяльність Братства імені князів Острозьких // Минуле і сучасне Волині: Тези доп. і повід. II Волинської іст.-краєз. конф. – Луцьк, 1988. – Ч. 2. – С. 210-213; Хвєдась О. А. Архів Братства князів Острозьких як важливе джерело у вивченні історії організації Острозького краєзнавчого музею // Матеріали IV наук.-краєз. конф. “Остріг на порозі 900-річчя”. – Острог, 1993. – С. 179-181; Niec J. Dział rękopisów w bibliotece Wołyńskiego T-wa przyjaciół nauk w Łucku // Archejon. – 1936. – Т. 14. – S. 51-55.

Микола Манько

Броневський Мартин (Marcin Broniewski) (* 1568 – † 1624)

Політичний діяч. Народився у великопольській родині (правдоподібно, із Познанського воєводства), що належала до протестантської спільноти Чеських Братів.

Перший, джерельно підтверджений, виступ Б. датується 1595 р., коли на Торунському синоді протестантів (кальвіністів, лютеран і Чеських Братів) він працював у комісії, що розглядала теологічні питання.

Вже тоді Б. виробив власну політичну програму, яка полягала в консолідації різновірців (протестантів та православних) для за-

безпечення їх переваги в Речі Посполитій. Із цією метою, як посол Торунського синоду, Б. виїжджав до Руського воєводства, чим викликав протести місцевої, особливо сяноцької католицької шляхти в 1596 році. Ймовірно, Б. брав участь у коронному сеймі 1597 р. у складі групи послів-різновірців.

Починаючи з 1598 р. діяв на численних шляхетських сеймиках за наказом князя В.-К. Острозького. На його замовлення і під безпосереднім наглядом князя Б. написав “*Апокризис*”. Отримав від князя в оренду Вільську волость на Житомирщині. Пізніше Б. виступав посередником між князем В.-К. Острозьким та віленським воєводою Криштофом Радзивилом, найвпливовішим представником протестантських кіл Речі Посполитої, для координації дій православних і протестантів. Зусиллями цих трьох осіб у травні – червні 1599 р. у Вільні був зібраний спільнний з’їзд протестантів і православних, на якому Б. від імені шляхти Київського воєводства привітав керівника Чеських Братів С. Турновського й отримав від нього проект угоди православних із протестантами. Тоді ж Б. зав’язав стосунки з Кирилом Лукарісом, представником Александрийського патріарха Мелетія Пігаса у Речі Посполитій.

Активно шукав Б. союзників не лише в Речі Посполитій, а й за її межами. Зокрема, став політичним агентом протестантських бранденбурзьких курфюстів.

Поза релігійною діяльністю, Б. постійно відстоював інтереси великопольської шляхти. На сеймі 1605 р. від імені шляхти Познанського воєводства звернувся з прошальною до короля про надання вакантних урядів.

Б. взяв участь у рокоші М. Зебжидовського, спрямованому проти нетолерантної релігійної політики короля Сигізмунда III. Б. є автором “рокошових пунктів” і за дорученням рокошан прочитав їх на Сандомирському з’їзді 1606 року. “Пункти” вирізнялися різкою

174

Chronologia

dawno na pomienionym Synodzie Brzeskim

a osobliwie Metropolity Kijowskiego Michała Rahozy, i innych Biskupów, oraz Kapelanów w posłuszeństwie onych zostających, najeżdzali, łupili, zabierali. (†) Których zaś tak Duchownych jako i świeckich skłonnych na swą stronę widzieli, tych przeciwko Pałterzom buntowali, Cerkwie też bez wiadomości i błogosławieństwa Metropolity flawiły, i inne nie policzone zamieszania i kłopotnie czynili. Na koniec rzucili się do paszkwiów albo Pism potwarczych, lżąc na sławie i uczciwym Imieniu wszystkich z Kościolem Rzymskim zjednoczonych, i na sam Kościół pomieniony, a przystym i na Papieża nieznośnie miotając bluźnierstwa.

A pierwszy taki niezbożny Pisarz był niejakis Krzysztof Broński Aryanin, który pod zmyślonym imieniem Filaleta Ortodoxa wydał Rokу 1597. Książkę Apokryzys nazwaną: w której ile słów tyle prawie kłamstwa zawarł. To zaś uczynił na usilne żądanie Xięcia Ostrogskiego Konstantyna Wojewody Kijowskiego, od którego miał sobie dane Miaszczko Wilsk na-

(†) Z tych naynienecnotliwszy i naynebożniejszy był Nalewajko, Wódz Kozacki, Buntownik, który przez Stanisława Zolkiewskiego Hetmanna na czas Polnego w pewnej potyczce na Ukrainie zniesiony i przyprowadzony do Warszawy przy końcu R. 1596. z Wyroku Szymonowego głowy pozbyl. O czym Lubienki w Hist. Polsk. Czę. III. na kar. 75.

Rozdział II.

175

skim zjednoczyła z Kościolem Rzymskim, Ruś

naszwanie z kilką wsiami na Ukrainie, ażeby tylko przeciw Jedności S. imieniem Rusi pisał. Ale dobrze mu odpisał w następującym R. 1597. Piotr Arkadyusz Greko-katolik pod imieniem Filoteusza, w Książkach swoich Antirchesis o-tytulowanych: pokazując go być Filopseudem raczey, a nie Filaletem, przeto iż tak wiele czasu nad nieprawdą strawił, która całemu światu jest jawnia. Pisał zaś ten gorliwy za Jednością Grek broniąc Dziejopisa Synodu Brzeskiego Hipacyrusa Pocieja, przeciw któremu i Książce jego pod tytułem *Synopsis napisanej ów Arianin i fałszopiszc Broński niezbożną swoją* wydał był Książkę.

Drugi był Pisarz równy w złości pierwszemu niejakis bezimienny Kleryk Ostrogski, który broniąc Nieunitow, przeciw temuż Pociejowi, a w jego osobie przeciwko całej Unii albo wszysktu Zgromadzeniu Rusi w Jedności S. z Kościolem Rzymskim zjednoczającej R. 1599. pisał. Z przydatkiem jakieś bafamutney i nie Rychaney o Soborze Florentskim powieści, nazywając go Listrykińskim Synodem, i takie rzeczy szczerego kłamstwa i potwary pełne bezwstydnego o nim powiadając, jakich ani sam Marek Efekki Biskup, chociaż główny tego Soboru nieprzyjaciel, ani Kacerz żaden nie pisał nigdzie. Na co doszczególnie odpisali owemu potwarczy, maską Wilebnego Kleryctwa pokrytemu, wyżey pochwalony Hipacyrus i Leon Tom II. M Kreu-

Згадка про володіння Христофором Філалетом м. Вільськом

критикою короля і католицького духовенства. Після закінчення рокошу Б. декілька разів виступав послом до сейму, однак великої активності там не виявляв. На сеймі 1621 р. був обраний комісаром до "stanowienia pracie rerum" ("до вирішення нагальних справ").

У 1623 р. увійшов у комісію "до припинення жовнірської конфедерації й сваволі", того ж року призначений ревізором коронного скарбу. На думку Й. Третяка і К. Ходиніцького, Б., крім "Apokrisisu", є автором ще однієї друкованої праці – "Respons...".

Твори: Апокрисисъ албо отповѣдь на книжки о съборѣ берестейскомъ, именемъ людій старожитной релѣи греческой черезъ Кристофорѣ Филѣлита врихлѣ дана. – Острог, 1588-1599; Respons w roguwczą dany na upominanie do ewangelików o zburzeniu zboru krakowskiego w roku 1592. – [s.l., s.a.].

Література: Возняк М. С. Історія української літератури: У 2-х кн. – 2-ге вид., випр. – Львів, 1992. – Кн. I. – С. 469-475; Грушевський М. С. Історія української літератури. – Київ, 1995 (перевид.). – Т. 5. – Кн. 2: Перше Відродження (1580-1610). – С. 173-180; Його ж. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці // Духовна Україна

їна: Зб. тв. – Київ, 1994. – С. 186; Єфремов С. Історія українського письменства. – Київ, 1995 (перевид.). – С. 122-124; Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576-1636). – Київ, 1990. – С. 84-85; Його ж. Чар архівних свідчень: Матеріали до біографій славетних публіцистів // Жовтень. – Львів, 1987. – № 3. – С. 89-90; Скабаланович Н. Об “Апокрисисе”. – С.-Петербург, 1873; Яременко П. Український письменник-полеміст Христофор Філалет і його “Апокрисис”. – Львів, 1964; Його ж. Хто був автором “Апокрисиса”? // Наукові записки Львівського педагогічного інституту. – Т. 13. – С. 3-22; Byliński J. Marcin Broniewski – trybun szlachty wielkopolskiej z czasów Zygmunta III. – Wrocław, 1994; Chodynicki K. Broniewski Marcin // Polski Słownik Biograficzny – Kraków, 1936. – T. 2. – S. 462-464; Łukaszewicz J. O kościołach braci czeskich w dawniej Wielkiej Polsce. – Poznań, 1835. – S. 174-186; Tretiak J. Skarga i Filalet // Przegląd Powszechny. – 1912. – T. 113. – S. 136-148; Wojtyska H. Broniewski Marcin, błędnie Broński Krzysztof // Encyklopedia katolicka. – Lublin, 1989. – T. 2. – S. 1089.

Петро Кулаковський

Будівлі Острозької академії

Ні самі вони, ані їх описи не збереглися, дійшли лише приналідні загальні згадки. В *Острозькому букварі* 1578 р. говориться, що Бог повелів *В.-К. Острозькому* “oustroiti domъ на дѣло книг печатныхъ, к тому же еще домъ и дѣтемъ къ наоученю... и избравши мужей въ б[о]ж[ес]твеномъ писании искусствныхъ, въ греческомъ газыцъ и в латинскомъ, паче же и в руском и приставі ихъ дѣтищному очилищу”. Таким чином, протягом 1576-1578 рр. для школи був зведеній поруч із друкарнею будинок. У ньому повинно бути принаймні не менше 3 кімнат-класів для одночасного проведення лекцій різними викладачами. Згодом приміщення перебудували або звели нові. Про це йдеться в листуванні папського нунція в Речі По-

сполітій А. Болоньєтті, добре обізнаного зі справами на князівському дворі. У його листах 1583 р. говориться про “колегіум, який тепер ... майже з королівським розмахом споруджується в Острозі”, що запрошено до нього викладачі “будуть жити в колегіумі й там будуть на утриманні, а пізніше князь дасть їм одяг і достатню кількість грошей на їхні потреби”.

Актом поділу володіннь... 1603 р. зазначалось таке: “В пригородку стайні з подвір’ям. При ній друкарня і школа, які мають бути в спільному подаванні із зверхністю і покірністю... Двір, де *Лятоши* (викладач ОА – I. M.) мешкає. Друкарня має бути у спільному зі школою подаванні, зверхності і підпорядкуванні. Стайня на Загродді перед замком і при ній пекарня”. Okрім того, тут же зазначалося, що “храмів всіх, як католицької, так і грецької релігії, і монастиря або шпиталя в місті Острозі над рікою Вілєю розташованого, і добр йому принадлежних, і добр духовних – має бути у спільному поданні, зверхності і підпорядкуванні”.

Приміщення ОА могли знати якихось ушкоджені 1604 р., коли “пожога великая була, всі міста разом горіли, неможная рече рятувати, аж сами мусили з міста убо утікати, а скрині і іноє метали у воду, бо по землі горіли тріски, мости аж до самої води, і млини”.

В інвентарі частини окольного замку 1620 р., принадлежній до того покійним *Адамові-Костянтинові* та *Янушеві Олександровичам Острозьким*, біля стайні та маштарні фіксуються “академія, школи і друкарня та інші будівлі колегіальні, польські й українські” у спільному з *Янушем Костянтиновичем Острозьким* праві роздавати духовні місця. Згадана тут польська школа – це збудовані ксьондзом 1619 р. класна кімната та помешкання вчителя. В інвентарі 1621 р. зазначено, що “біля того замку дуже поганий паркан. Коли згорів разом із брамою – огорожено палями і недобудовано брами